

УДК 911.3

Кіптенко В.К., Меліхова А.О.

**ТУРИСТИЧНА ПОЛІТИКА: ДОСВІД СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У
РЕСПУБЛІЦІ ЧИЛІ**

Розглянуто основи туристичної політики та досвіду реалізації сталого розвитку туризму у Республіці Чилі, зокрема шляхом децентралізації управління та реалізації конкретних регіональних програм.

Ключові слова: туристична політика, сталий розвиток туризму, децентралізація управління, Республіка Чилі

Рассмотрены основы туристической политики и опыта реализации устойчивого развития туризма в Республике Чили, в частности путем децентрализации управления и реализации конкретных региональных программ.

Ключевые слова: туристическая политика, устойчивое развитие туризма, децентрализация управления, республика Чили

There are studied the bases of tourism policy and experience of sustainable tourism development in the Republic of Chile through decentralization of governance and certain regional programmes implementation.

Key words: tourism policy, sustainable tourism development, governance decentralization, Republic of Chile.

Постановка проблеми та її зв'язок. Туризм – глобальне явище, якому притаманний динамізм та певні тенденції розвитку. Адже насправді, на сьогодні в туристичній сфері тією чи іншою мірою, свідомо чи несвідомо, задіяно більше половини населення Землі. Туризм невпинно розвивається та поступово оновлюється як новими видами, так і новими ідеями щодо свого розвитку. Та чи можна в такому разі говорити про передбачуваність туристичного процесу? Звичайно, частково ми в змозі передбачити певні тенденції, стратегії розвитку туристичної галузі, але

існують явища, які не піддаються прогнозуванню (стихійні лиха, аварії, теракти, мітинги, смерть тощо). Тому, в інтересах та в потребах людини робити все можливе, щоб хай навіть не запобігти, а хоча б зменшити негативний вплив даних явищ.

Крім того, туризм – явище багатоаспектне. Воно охоплює велику кількість супутніх галузей, допомагає їхньому функціонуванню. Проте, свідомо чи несвідомо, туризм може й перешкоджати збалансованій економічній діяльності певних суб'єктів господарювання; загрожувати суспільству в цілому та окремим його групам; порушувати стан навколишнього середовища; викликати негативні соціальні й, навіть, політичні, наслідки. Саме тому, проблема сталого розвитку туризму все частіше стає приводом для дискусій та наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень. Сталий розвиток туризму – це загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства у туризмі, а також захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їхню потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

Питання сталого розвитку туризму розглядається такими вітчизняними вченими як Т.І. Ткаченко, М.З. Згуровський, С.А. Лісовський, І.В. Смаль та В.В. Смаль. Зокрема М.З. Згуровський запропонував методологію вимірювання процесів сталого розвитку регіонів України, систему індексів та індикаторів на основі аналізу трьох головних компонентів: економічного, екологічного та соціального. За М.З. Згуровським індекс сталого розвитку – інтегрована оцінка, яка інтегрально враховує усі три вище згадані виміри сталого розвитку, і, тим самим, відображає взаємозв'язок між даними трьома нероздільними сферами розвитку суспільства. Під індикатором сталого розвитку автор розуміє лише кількісне представлення певної характеристики одного або більше вимірів розвитку. В роботі також здійснено аналіз регіонів за інтегральними показниками. Проте конкретно туристична сфера згадується лише при характеристиці АР Крим. Загалом дана праця є важливим підґрунтям для дослідження сталого розвитку туризму [2]. С.А. Лісовський розробив теоретико-методологічні основи забезпечення збалансованого розвитку України. Автором введено в обіг поняття багаторівневої системи комплексних досліджень сталого розвитку, вперше розроблено і запропоновано інтегральний показник збалансованості розвитку. Даний показник дозволив порівняти рівень сталого розвитку України з рівнями сталого розвитку інших країн та усього світу загалом. Так, наша країна посідає 132 місце серед 144 інших країн та територій [3]. Більш детально акцентує увагу саме на сталому розвитку туризму Т.І. Ткаченко у монографії «Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу», де обґрунтовано важливість самого процесу та його особливості у сфері туризму. В роботі наводиться система індикаторів розвитку туризму на мега-, макро- та частково на мезорівні аналітичних досліджень у сфері туризму. Крім того, неабияка роль відведена стратегії управління суб'єктами туристичного бізнесу за форматами сталого розвитку [5]. В.В. Смаль та І.В. Смаль акцентують

увагу на необхідності регулювання сталого розвитку у зв'язку з негативною дією ряду факторів, які забезпечують функціонування галузі. Також, автори наголошують на необхідності популяризації екологічного туризму як важливого напрямку підвищення суспільної свідомості у контексті гармонізації відносин з навколишнім середовищем [4]. Проте сталий розвиток є глобальною концепцією розвитку людства на XIX ст. і для її реалізації, у тому числі й у сфері розвитку туризму, потребує взаємодії всіх країн світу.

Відповідно метою статті є аналіз та визначення тенденцій сталого розвитку туризму Республіки Чилі, зокрема головних його аспектів: економічного, соціального, екологічного і політичного.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чилі – країна зі стародавньою історією, яка бере свій початок ще близько 13000 років тому, коли її територія була заселена кочовими племенами індіців мапуче. Чилі – країна з унікальним поєднанням природних ресурсів: гори Анди, пустеля Атакама, ліси чилійської Патагонії, острови Пасхи, Хуана-Фернандеса, Чілоє і частина острова Вогняна Земля, а також вихід до частини Антарктиди. Чилі – країна з широким розмаїттям історико-культурних пам'яток, у тому числі, на її території знаходиться п'ять об'єктів, що входять до Світової спадщини ЮНЕСКО: Національний парк Рапа-Нуї, церкви Чілоє, історична частина портового міста Вальпараїсо, виробництво селітри Хамберстон і Санта Лаура, шахтарське місто Сьюелл. Саме тому, країна поступально та впевнено утверджується на світовому туристичному ринку. Впродовж останніх двох десятиліть для неї характерні стабільні надходження до ВВП від туристичної галузі з тенденцією до зростання. Так, у 1990 р. ВВП, утворене галузями промисловості, які працюють напряду з туристами, становило 765 млн дол. США, а у 2011 дана сума вже сягнула 6,793 млрд [6]. Звичайно, це свідчить не лише про розвиток галузі, а й про збільшення впливу туризму на ключові сфери життя, що обумовлює важливість чіткого регулювання даного впливу, тобто забезпечення сталого розвитку туристичного процесу.

Передумови сталого розвитку виникли у Чилі ще за військової диктатури Аугусто Піночета, де поряд із військовою ізоляцією країни проводилися радикальні ринкові реформи в економіці, яка характеризувалася лібералізацією торгівлі й відкриттям ринку країни для залучення іноземних інвестицій та активізації імпорту. Після встановлення демократичного шляху розвитку у 1988 р., дана модель ринкової економіки зберігається як основна з подальшою консолідацією та ще більшою лібералізацією. Такий сценарій розвитку стає дуже вдалим для Чилі і зараз вона посідає 31-е місце в Глобальному рейтингу конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (за 2011 р.) зі 142 країн світу. Варто зазначити, що Україна посідає лише 82-е місце [7].

Утвердженню поняття сталого розвитку у Чилі безсумнівно сприяв той факт, що 1 жовтня 1999 р. у Сантьяго був прийнятий Глобальний етичний кодекс туризму. Метою кодексу обумовлено «сприяти розвитку

відповідального, сталого і загальнодоступного туризму в рамках реалізації прав, якими володіють всі люди в плані використання свого вільного часу для відпочинку і подорожей, і поважаючи суспільний вибір усіх народів» [8]. Адже туризм, в його теперішньому вигляді, не є сталим через:

- його відносну нестабільність – багато факторів впливають на туристичні потоки, крім того вони не завжди передбачувані;
- його сезонний характер, а також чутливість до непередбачених подій, таких як природних лих і конфліктів.

Для забезпечення сталого розвитку туризму необхідно реалізувати низку заходів:

- чітко визначити індикатори сталого розвитку;
- розробити і запровадити відповідні екологічні та соціальні правила або стандарти, коди поведінки;
- запровадити обмеження на число туроператорів і об'єктів задля зведення до мінімуму впливу на навколишнє середовище.

Відповідно у 2010 р. в Чилі було прийнято новий Закон про туризм. Даний закон визначає туризм як політичний пріоритет для країни і управління ним підпорядковується Комітету міністрів і заступнику Генерального секретаря з питань туризму. Закон спрямований на формування системи якості туризму з ефективними механізмами контролю. Серед найбільш важливих інституційних реформ, закон змінює назву Міністерства економіки на Міністерство економіки, розвитку та туризму створюючи Секретаріат з питань туризму і Раду міністрів з туризму. Він також посилює роль Sernatur (Національна рада з туризму Чилі) – інституції відповідальної за реалізацію політики в галузі туризму в рамках своїх програм. Особлива увага звертається на приватний сектор, який буде відігравати активну роль у створенні Ради з розвитку туризму та державно-приватного партнерства з метою розробки стратегій, націлених на стимулювання міжнародного попиту задля зростання потоку туристів до Чилі.

Туризм стає одним із стратегічних напрямків діяльності країни. Це передбачає, що національна політика у сфері туризму буде, нарешті, визначати завдання, заходи та пріоритети галузі, а також враховувати інтереси регіонів і міст, які братимуть активну участь у процесі розвитку туристичної індустрії в країні. Також акцент зроблений на ініціативах малих громад, а саме: через соціальні програми, вони можуть створювати робочі місця, враховуючи потреби і можливості громад з питань надання туристичних послуг, що сприятиме децентралізації влади в сфері туризму.

Крім того розробляються регіональні програми сталого розвитку туризму, зокрема Програма сталого розвитку туризму на Чілоє і Палена. Дана програма спрямована на підвищення якості туристичних визначних пам'яток і послуг в провінції Чілоє і Палена та піднесення рівня розвитку туризму в даному регіоні. Відповідно, запропоновані заходи охоплюють два напрями:

- відновлення спадщини Чілоє, в основному церков, що включені до

Всесвітньої Спадщини ЮНЕСКО;

- інвестування з метою забезпечення сталого розвитку туризму в даних двох провінціях Чилі.

Програма морського туризму Чилійської Патагонії CORFO (Фонд сприяння розвитку туризму) спрямована на розвиток парусного спорту і підвищення конкурентоспроможності туристичного кластеру Патагонії.

Враховуючи зазначене, слід підкреслити, що Чилі рухається в напрямку децентралізації, надаючи значний рівень автономії регіональним урядам для управління територіальним розвитком, зокрема туризму. Крім того, спостерігається посилення співпраці між самими регіонами.

Серед сильних сторін розвитку туризму в Чилі виділяються такі:

- один із найвищих рівнів життя в Латинській Америці;
- найнижчий показник рівня злочинності в Латинській Америці;
- одна з найстабільніших економік у світі протягом 30 років;
- низька вартість життя;
- один з найнижчих показників корупції у світі;
- стабільність фінансової системи, відмінно розвинена банківська інфраструктура;
- багато регіонів Чилі є найбільш екологічно чистими місцями на планеті;
- різні кліматичні зони – Чилі простягається із півночі на південь приблизно на 4000 км і складається з 12 екологічних регіонів, є територією з великим біологічним різноманіттям;
- найвищий серед латинських держав рівень кредитної довіри у зв'язку зі стабільністю чилійського песо та фінансових ринків.

Проте, незважаючи на вищезгадані зусилля щодо заохочення сталого економічного зростання, в Чилі все ще існує багато проблем. Незважаючи на загальну тенденцію зростання регіонального туризму, низка пам'яток не використовуються через ускладнений доступ до них, в основному морем або повітряним сполученням. В результаті, потенційні регіональні туристичні можливості втрачаються, тим самим обмежуючи конкурентоспроможність туристичного сектора порівняно з міжнародними ринками. Серед проблем особливе місце посідають соціальна нерівність, необхідність подолання структурної бідності й потреба захисту все більш вразливого доквілля. Крім того, на шляху сталого розвитку стоять міжнаціональні конфлікти з сусідніми державами Болівією та Аргентиною. Перша прагне повернути втрачену під час Тихоокеанської війни 1879-1883 рр. територію області Антофагаста, яка забезпечувала вихід до моря, і багата на запаси селітри і міді. Зараз країни підтримують консульські відносини. Суперечки з Аргентиною пов'язані з претензіями останньої на територію Антарктиди загальною площею приблизно 1,2 млн. км². До її складу входять Південні Шетландські острови, Антарктичний півострів, а також ряд інших островів.

Проте найбільш важливим аспектом сталого розвитку туризму в Чилі є соціальна складова. Туризм є важливим джерелом зайнятості в Чилі з

високим мультиплікативним ефектом на роздрібну торгівлю та інші сектори сфери послуг. За даними Всесвітньої ради подорожей та туризму (WTTC) загальна зайнятість у сфері туризму в Чилі у 2011 перевищувала 559 тис осіб [6]. Даний показник продовжує зростати. Причому, найбільший рівень зайнятості характерний для ресторанного сектору (більше 50%). Крім того спостерігається нерівномірний розподіл зайнятості в сфері туризму по країні. Зокрема, з точки зору регіонального розподілу, Столичний регіон і регіон Вальпараїсо формують більше 50% від загального числа зайнятості по країні. На інші 13 регіонів Чилі припадає менше 50 % робочих місць [1].

Туризм також відіграє важливу роль у розвитку сільської місцевості країни. Він вважається основним видом доходів для багатьох домогосподарств. Дана тенденція виявилася наприкінці 1980-х серією спонтанних та неорганізованих заходів. Систематичності вона набула лише у 1995 р. за сприяння різноманітних громадських ініціатив, найбільш помітною серед яких був проект Інституту сільського розвитку (INDAP). Він організував першу мережу сільського туризму з внеском у 50 млн. чилійських песо (приблизно 100 тисяч доларів США), у якій прийняли участь 11 сімей у регіонах О'Хігінс та Лос Лагос. Проект був настільки успішним, що згодом набув національного масштабу, збільшивши кількість учасників до 300, а щорічні інвестиції на суму більше 100 млн. чилійських песо. Проте, хоча даний вид туризму й вважається одним із основних джерел доходу для більшості домогосподарств, він все ще стикається з багатьма перешкодами [1].

По-перше, дуже багато місцевостей є важкодоступними, що практично унеможливує сталий дохід в туристичній галузі. По-друге, в країні все ще відсутні чіткі стандарти щодо здійснення діяльності в сфері сільського туризму, що, з одного боку, забезпечує унікальність відпочинку, а з іншого унеможливує надання гарантії належної якості послуг, що надаються. Причина здебільшого полягає у неосвіченості та некомпетентності власників домогосподарств.

Але найбільшою загрозою сталого розвитку туризму, з огляду його впливу на соціальну сферу, все ще залишається міжнародна інтеграція та глобалізація туристичного процесу. Мається на увазі загроза поступової окупації національної туристичної галузі більш гнучкими інтернаціональними суб'єктами господарювання: транснаціональними корпораціями, франчайзинговими компаніями, які частіше дбають не про національні інтереси, а про збільшення власних доходів.

Так, неконтрольоване зростання галузі туризму може призвести до серйозних економічних та соціальних проблем. Дуже знайоме нам гасло «Думай глобально, дій локально», що всі останні роки досить активно просувається екологічними організаціями, трактується та використовується приватними підприємствами у комерційних цілях. Зокрема, подорожі та туризм стали одним із найбільш централізованих і конкурентоспроможних виробництв у світі, і навряд чи будь-який інший

сектор економіки демонструє настільки очевидно глобальне охоплення транснаціональними корпораціями. Не останню роль у поширенні даного процесу відіграють: Світова організація торгівлі (СОТ), Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС). Збільшується тиск на уряди з вимогою лібералізації торгівлі та інвестицій у сфері послуг. ГАТС орієнтується на встановлення загальних правил торгівлі послугами та їх лібералізацію. Міжнародна угода з інвестицій (МСП) Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) спрямована забезпечити необмежений в'їзд і надати іноземним фірмам національний режим, репатріацію прибутку, передачу технологій тощо. Загальновідомим фактом є те, що в країнах, які розвиваються, більше двох третин доходів від міжнародного туризму ніколи не надходять до місцевої економіки. Нерівні торговельні відносини, залежність від іноземних інтересів і поділу праці, культурна асиміляція – це лише незначні наслідки глобалізації туристської сфери.

Таким чином, перед більшістю країн, які ще не утвердилися на міжнародному туристичному ринку, постає дилема: як стати повноцінним учасником міжнародного туристичного процесу не втрачаючи при цьому своєї культурної самобутності та політико-економічної незалежності, що є проблемою сталого розвитку туризму.

В Республіці Чилі цю тенденцію наочно ілюструє ситуація, що склалась у Сан Педро де Атакама. Тут туризм переживав вибухове зростання з 1990 р. завдяки інвесторам за мінімальної участі корінного населення – атакаменьо. Це призвело до масових протестів з боку останніх щодо будь-яких дій інвесторів. Таке саме явище спостерігається у південній частині Чилі, де багато підприємств з туризму належать і управляються іноземцями, спрямовуючи лише невеликий дохід у місцеву економіку. Крім того, багато з них працюють сезонно, це звільняє їх в деяких регіонах від сплати федеральних та місцевих податків, зменшуючи прибутки місцевої громади і створюючи у населення хибний погляд на прибутковість туризму. Адже більшість населення вважає, що туризм не здатний забезпечити їм нормальний дохід, належний рівень життя для них та їхніх родин. Тому не дивно, що більшість населення відреагувала досить позитивно на пропозицію збудувати у Південній Патагонії греблі та шахти, які спустошують туристичний бізнес та шкодять навколишньому середовищу у даній частині країни. У даному випадку не береться до уваги той факт, що достатньо налагоджений туристичний сектор здатен забезпечити стійкий довгостроковий дохід у перспективі, хорошу роботу, бути корисним для місцевої економіки на довгі роки. Відповідно перспективним у даному випадку вважається спрямування зусиль на забезпечення робочих місць і навчання у сфері туризму місцевих жителів, на підтримку місцевих підприємств шляхом купівлі товарів і послуг саме у них, сплату податків у місцеву казну та врахування поглядів і побажань корінного населення.

Дана пропозиція послабить одну з важливіших соціальних проблем, яка тісно пов'язана з туризмом, – великий розрив між багатими та бідними;

сприятиме вирішенню проблеми працевлаштування молоді.

Щодо екологічної складової сталого розвитку туризму, то головним негативним аспектом у випадку Чилі є відсутність достовірної інформації про міру та ступінь впливу туристичної сфери на навколишнє середовище. На сьогоднішній день кількість туристів, які відвідують природоохоронні території постійно збільшується. Наприклад, значною популярністю користуються національні парки Торрес дель Пейн, Чілоє, Пуеує. Проте, незважаючи на таку активізацію даного напрямку, достовірні дані про наслідки туристичного навантаження на навколишнє середовище даних парків Чилі все ще відсутні. Така оцінка не враховується й у планах управління кожної зони, що охороняється.

До того ж, в країні не узгоджені загальні індикатори сталого розвитку туризму, хоча їх розробка була запрограмована ще у «Порядку денному розвитку туризму на 2002-2005 роки». Врешті-решт такі показники на основі методології СОТ запроваджуються. Вони згруповані в чотири блоки, що охоплюють навколишнє середовище, соціально-культурні питання, економічні проблеми та управління і співробітництво. Перший дослідний проект було здійснено у регіоні Пукон. Проте, початкові дослідження так і не стали підґрунтям конкретних політичних рішень, знову ж таки, через відсутність налагодженої системи забезпечення необхідною інформацією та технічними засобами, а також потенціалу для реалізації та затвердження показників на місцевих рівнях.

Висновки. У Чилі досить серйозно ставляться до розвитку туристичної індустрії й поступово відбувається вдосконалення політики у даній галузі. Свідченням цьому є новий Закон про туризм, прийнятий у 2010 р., що вносить значні корективи у стратегічне управління галуззю. Крім того, держава намагається враховувати місцеві інтереси та, незважаючи на наявність певних проблем, стимулює активну участь в управлінні розвитком туризму органів місцевого самоврядування та інших місцевих організацій.

1. *Hernan Blanco, Alejandra Ruiz-Dana, Andres Marin, Victoria Alonso, Carmen Paz Silva, Stefano Lucidi. International Trade and Sustainable Tourism in Chile. Preliminary Assessment of the Sustainability of Tourism in Chile in the Context of Current Trade Liberalization. International Institute for Sustainable Development. - Winnipeg, Canada, 2007. – 72p.*

2. *Згуровський М.З. Сталый розвиток регіонів України. – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – 197 с.*

3. *Лісовський С.А. Економіко-географічні засади збалансованого розвитку України: Автореф. дис. д-ра геогр. наук: 11.00.02 [Електронний ресурс]; НАН України. Ін-т географії. — К., 2004. — 36 с.*

4. *Смаль В.В., Смаль І.В. Туризм і сталый розвиток. // Вісник Львів. УН-ТУ. Серія географічна. - 2005. - Вип. 32. - С.163–173*

5. *Ткаченко Т.І. Сталый розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / Тетяна Іванівна Ткаченко. - 2-ге вид., випр. та доповн. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. - 463 с.*

6. <http://www.wttc.org/>

7. <http://ua.fru.org.ua/ukraina-u-dzerkali-rejtingu-vsivnitnogo-ekonomichnogo-forumu-2011/>

8. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/983_001